ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 114, Mart 2021, s. 192-219

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.49241>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
5.02.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
28.03.2021

Arş. Gör. Alper ATICI

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sanat Tarihi
alper.atici@omu.edu.tr

Arş. Gör. Şuayip ÇELEMOĞLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
suayip.celemoglu@omu.edu.tr

SAMSUN/HAVZA'DA I. ULUSAL MİMARLIK DÖNEMİ EĞİTİM YAPILARI: TAŞ MEKTEP VE KAMLIK İLKOKULU

Öz

Osmanlı'da eğitim, 19. yüzyılın ortalarına kadar genellikle sıbyan mektepleri ve medreselerde yapılmıştır. Sıbyan mektepleri ve medreseler meydana gelen değişimlere karşı toplumsal ihtiyaçları karşılayamamış, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren birçok alanda başlayan ıslahatlara eğitimin de dâhil edilmesiyle iptidai, rüştiye ve idadi gibi modern eğitim veren okullar açılmıştır. Sultan II. Abdülhamid (1876-1908) ve II. Meşrutiyet dönemlerinde (1908-1914) hız kazanan okul inşası, Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Yenileşme hareketleri sonucu ortaya çıkan bu eğitim yapıları, Osmanlının son yılları ile Cumhuriyetin ilk yıllarında (1908-1930), I. Ulusal Mimarlık üslubuyla inşa edilmiştir. Araştırmada, daha önce herhangi bir bilimsel çalışmada yer almayan, Samsun ili, Havza ilçesindeki Taş Mektep ve Kamlık Köyü İlkokulu'nun Sanat Tarihi açısından tanıtılması ve değerlendirmesi amaçlanmıştır. Havza'da I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nde inşa edilip günümüze gelebilmiş bu iki yapı, plan tasarımı ile cephe kompozisyonu bakımından dönem üslubunu yansıtmaları ve günümüze kadar koruması bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Eğitim Yapıları, I. Ulusal Mimarlık, Havza, Kamlık İlkokulu, Taş Mektep

I. NATIONAL ARCHITECTURAL PERIOD EDUCATIONAL BUILDINGS IN SAMSUN / HAVZA: TAŞ MEKTEP AND KAMLİK PRIMARY SCHOOL

Abstract

Education in the Ottoman was generally carried out in primary schools and madrasas until the middle of the 19th century. Primary schools and madrasahs can't afford the social needs against the changes that took place, and with the inclusion of education in the reforms that started in many areas since the second half of the 19th century, schools providing modern education such as primary, secondary school and high school were opened. School constructions speed up in the period of Sultan Abdulhamid II (1876-1908) and secondary Constitutionalism (1876-1908) and continued in Republican period. These educational buildings, which emerged as a result of the innovation movements, were built in the last years of the Ottoman Empire and the first years of the Republic (1908-1930), with the First National Architecture style. The purpose of this study which has not been mentioned in any scientific research, studying and introducing Taş School and Kamlık Village Primary School in Samsun Havza district in terms of Art history. In Havza, These two buildings, which were built in the I. National Architecture Period and survived until today, are important in terms of reflecting the period style in terms of plan design and facade composition and preserving it until today.

Keywords: Educational Buildings, I. National Architecture, Havza, Kamlık Primary School, Taş School.

Giriş

19. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı'da eğitim, ağırlıklı olarak sıbyan mektebi ve medreselerde gerçekleştirilmiş olup devletin görev alanı dışında tutulmuştur (Türk, 2015: 714; Yanardağ, 2020: 92). 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ıslahat hareketleri kapsamına eğitimin de alınmasıyla, eğitim, devlet politikası niteliği kazanmıştır (Türk, 2015: 714). Bu bağlamda rüştiye mektebi, idadi ve çeşitli meslek okulları inşa edilmiştir (Özbek, 2013: 271). İlk olarak eğitim ıslahatları, orta ve yüksek eğitimden başlanmış olsa da temel eğitim olmadan üst düzey eğitimin başarılı olamayacağı anlaşılmış, sıbyan mekteplerinde ıslahat yapılma ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Yanardağ, 2020: 90). Tanzimat devrinde sıbyan mekteplerinin eğitim ve öğretim yönünden düzenlenmesiyle ilgili ilk teşebbüs 1845 yılında Sultan Abdülmecid tarafından yapılmıştır (Kodaman, 1980: 60). Sıbyan mektepleri, bu süreçte yeni modern eğitim veren mekteplere dönüştürülmeye çalışılmış olsa da bu çaba başarılı olamamış, Osmanlı yıkılıncaya kadar eski düzende eğitim vermeye devam etmiştir (Türk, 2015: 74; Yanardağ, 2020: 90). Bu nedenle Sultan Abdülaziz döneminde, 1869 Nizamnamesine göre "iptidai" adıyla yeni usulde eğitim veren okulların açılmasına yönelik teşebbüs başlamış, 1872 yılında İstanbul'da Nuru Osmaniye Camisi içinde bulunan kâgir yapıda, dini ve pozitif bilimler okutmak için ilk iptidai okulu açılmıştır (Kodaman, 1980, 64: 65). Böylece, temel eğitim, sıbyan mektebi (usûl-ü atîka) ve iptidai mektebi (usûl-ü cedide) olarak ikili sistemde devam etmiştir (Kodoman, 1980: 68). Sultan II. Abdülhamid (1876-1908) ve II. Meşrutiyet

dönemlerinde (1908-1914) çok sayıda okul inşa edilmiş ve bu okullar Osmanlı'dan, Cumhuriyet'e miras kalmıştır (Özbek, 2013: 271).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında birçok alanda başlayan değişim, eğitimde de kendini göstermiştir. Çağdaş bir toplum oluşturmak ve Cumhuriyet rejiminin benimsenmesi için eğitim bir araç olarak görülmüş, kısa sürede okur-yazarlık oranının artırılması için farklı ölçek ve niteliklerde birçok okul inşa edilmiştir (Işık, 2010: 2; Kul, 2011: 66; Gürsoy, 2019: 33). Cumhuriyet'in ilanını takip eden beş yıl içinde 1233 okul inşa edilmiş, 1936 yılına gelindiğinde ise inşa edilen okul sayısı 6297'ye çıkmıştır (Gürsoy, 2019: 33). 1926 yılında Maarif Teşkilatı kanunuyla müze, kütüphane ve mektep gibi yapıların plan ve projelerinin hazırlanmasında Maarif Vekâleti tek yetkili olmuş, bu kurumun belirlediği planlar dışında okul inşa edilmesi yasaklanmıştır (Özbek, 2013: 275). Aynı yıl Maarif Vekâletine bağlı olarak İnşaat Dairesi kurulmasına rağmen, kurumun faaliyete geçmesi 1930 yılını bulmuştur. İnşaat Dairesi faaliyete geçene kadar olan süreçte, Osmanlı'dan kalan okul projeleri kullanılmıştır (Kul, 2011: 67; Sahtiyancı ve Benli Yıldız, 2020: 593). Mimar Kemalettin Bey tarafından hazırlanan Edirne Karaağaç Mekteb-i İdadisi ile Mukbil Kemal Taş tarafından hazırlanan Ankara Gazi ve Latife Okulları'nda (1924) uygulanan projeler, 1935 yılına kadar birçok il ve ilçenin okul inşasında tekrar edilmiştir (Yavuz, 1981: 325; Özbek, 2013: 275; Kul, 2011: 68; Sahtiyancı ve Benli Yıldız, 2020: 593).

1908 yılından, 1930'a kadar olan süreçte inşa edilen okulların çoğu, Nafia Vekaleti (Bayındırlık Bakanlığı) tarafından, Osmanlı Yeni-Klasik mimari akımından çizgiler taşıyan tip projeler olarak tasarlanmışlardır (Alsaç, 1973: 13-14; Sözen, 1984: 27; Giray, 2009: 2). I. Milli /Ulusal Mimarlık olarak da adlandırılan bu dönemde okullar genellikle iki katlı, girişlerin eksen üzerinde yer aldığı, sivri kemer pencere, geniş saçaklı olup bazı örneklerde girişin üzerinde balkona yer verilmiştir (Bozdoğan, 2002: 54; Özbek, 2013: 276).

Orta Karadeniz Bölgesi'nde geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde inşa edilen eğitim yapıları hakkında yapılan araştırmalar sınırlıdır. Bu çalışmada, daha önce herhangi bir bilimsel yayında yer almayan Havza Taş Mektep ile Kamlık İlkokulu tanıtılacak, Sanat Tarihi içerisindeki yeri ve önemi belirlenmeye çalışılacaktır. Havza'da I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nde inşa edilen bu iki yapı dışında, günümüze gelebilen eğitim yapısı bulunmadığından sadece bu iki okul çalışılmıştır. Yapılan çalışma ile Orta Karadeniz Bölgesi eğitim yapıları hakkında daha sonra gerçekleştirilecek olan araştırmaların önünün açılması ümit edilmektedir.

Araştırma konusu olan yapılar, yerinde incelenmiş, ölçüleri alınarak mimari çizimleri yapılmış ve ayrıntılı fotoğraflarla belgelenmiştir. Ayrıca Samsun Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu arşivinde yapılar hakkında araştırma yapılmıştır. Yapılan tüm bu araştırmalar neticesinde Samsun/Havza'daki bu iki okul, Sanat Tarihi literatürüne kazandırılmaya çalışılmış ve dönem içinde inşa edilen benzer eğitim yapılarıyla mukayese edilmiştir.

1. Taş Mektep (Merkez İ İlkokulu)

Okul, Samsun ili, Havza ilçesi, Çay Mahallesi'nde, 317 ada, 9 parselde yer almaktadır. Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 20.12.1990 gün ve 934 sayılı kararıyla korunması gereken kültür varlığı olarak tescil edilen yapı, kentsel sit alanı dışarısındadır. Mülkiyeti Maliye Hazinesi'ne ait olan okul, günümüzde aynı parselde yer alan Merkez İlköğretim Okulu ile birlikte eğitim-öğretime hizmet vermektedir (Foto. 1).

Foto. 1: Taş Mektep Güney (Ön) Cephesi¹

1.1. Okulun Tarihçesi

Okulun inşa tarihi hakkında bilgi veren herhangi bir kitabesi yoktur. Sivas-Samsun demiryolu keşif heyetinde yer alan Mühendis Hüseyin Yakup, Süreyya Sami ve Nazif Bey'lerin hazırladığı proje ile H. 1327 (M. 1910) yılında inşasına başlanılan yapı, dönemin Sivas Valisi Muammer Bey'in çabaları sonucunda tamamlanmıştır (Zübeyirzade Mehmet Fuat, 1998: 27).

Taş Mektep, Kurtuluş Savaşı mücadelesinin ilk kıvılcımları olarak görülen olaylara ev sahipliği yapmasıyla önemli bir yere sahiptir. Mustafa Kemal Paşa, 9. Ordu Müfettişlik erkânıyla beraber, 25 Mayıs 1919'da Havza'ya gelmiştir (Menç, 2007: 60). Havza'ya geldikten sonra bir dizi görüşmeler gerçekleştiren Mustafa Kemal Paşa, mahalli çalışmaların başlangıcı olarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasını istemiş ve 26 Mayıs 1919'da Taş Mektep'te ilk toplantısını gerçekleştiren Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur (Menç, 2007: 60). Böylelikle düşman işgaline karşı ilk yerel direniş olan "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" Havza'da kurulmuş ve Taş Mektep ise ev sahipliği yapmıştır (Menç, 2007: 60). Cumhuriyet'in ilanından sonra bir müddet kullanılmayan okul, bu yıllarda Havza'ya gelen mübadillerin konaklaması için hizmet vermiştir (Balcı, 2014: 84).

Samsun Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 16.09.2019 gün ve 17129938 sayılı yazısında okulun koruma grubunun belirlenmesi ve çatısının onarılması gerektiği belirtilmiştir. Bu yazıya istinaden Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 24.10.2019 tarih ve 6569 sayılı kararında, okulun koruma grubu I olarak belirlenmiş, yapının sadece çatısının onarılması ile sağlıklı hale gelemeyeceği, sağlamlaştırılması için farklı müdahalelerinde gerektiğine karar verilerek esaslı onarım için projelerin hazırlanması istenmiştir (Samsun KVKBK, 55-06-85).

Günümüzde okulda, saçak alt kaplamalarında bozulmalar görülmekte, çatısı onarıma ihtiyaç duyduğu için üst kat tavanında nemlenme izleri vardır. Katları ayıran profilli taş silmede erimeler mevcuttur. Aynı bahçe içiresinde yer alan 3 katlı yeni okul binasının deposu gibi kullanılan yapının, özgün işlevinde kullanılması için onarılması elzemdir.

1.2. Mimari Özellikleri

Okul, eğimli bir arazide kuzey-güney doğrultusunda, dikdörtgen bir alan üzerine inşa edilmiştir. Zemin üzeri bir katlı olan yapı, 22,12 x 14,89 m ebatlarındadır. Simetrik planlı bina,

¹ Çalışmada kullanılan fotoğraflar, gerçekleştirilen arazi alan çalışmasında tarafımızca çekilmiştir.

kuzey-güney doğrultusunda koridor ve koridorun iki tarafına yerleştirilmiş mekânlardan meydana getirilmiş, I tipi koridorlu plan tipine sahiptir (Şekil 1).

Şekil 1: Havza Taş Mektep Zemin Kat Planı

Okulun zemin katına, kuzey ve batı cephedeki kapı açıklıklarıyla geçiş sağlanmaktadır. Kuzey cephede dikdörtgen çerçeveli kapı açıklığıyla, kuzey-güney doğrultusundaki koridora geçilmektedir. Dikdörtgen formulu koridorun güneyinde sonraki dönemlerde kantin olarak tanzim edilen mekân bulunmaktadır. Koridorun kuzeybatı köşesinde, birinci kata geçiş sağlayan merdiven yer almaktadır (Z01, Foto. 2). Merdiven basamaklarının altındaki boşluk sonraki dönemlerde kapatılmıştır. Kapatılan bu bölüm günümüzde tuvalet olarak kullanılmaktadır (Foto. 6). Zemin katta koridorun doğusunda üç derslik, batısında kazan dairesi ve arşiv odası olarak kullanılan mekânlar vardır.

Foto. 2: Zemin Kat Koridoru (Z01)

Zemin katta koridorun kuzeydoğusundaki sınıf, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Z02). Sınıfın kuzey duvarında bir, doğu duvarında iki basık kemerli pencere yer alır. Batı duvarının güneyinde ise dikdörtgen çerçeveli kapısı vardır. Koridorun doğusunda ortada bulunan sınıf, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen formudur (Z03, Foto. 3). Sınıfın doğu duvarı dışa taşırılmış ve duvar yüzeyinde basık kemerli iki pencere açıklığına yer verilmiştir. Batı duvarının kuzeyinde dikdörtgen çerçeveli kapı, kapının güneyinde yazı tahtasının üzerinde dikdörtgen formu pencere açıklığı bulunur.

Foto. 3: Zemin Katta Koridorun Doğusunda Yer Alan Sınıf (Z03)

Okulun zemin kat koridorunun güneydoğu köşesindeki sınıf, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen formudur (Z04). Sınıfın, doğu duvarında, iki basık kemerli pencere açıklığı ve batı duvarının kuzeyinde de kapısı vardır. Derslik, koridorun kuzeydoğu köşesindeki sınıfla simetrik şekilde tanzim edilmiştir. Günümüzde depo olarak kullanılmaktadır (Foto. 4).

Foto. 4: Zemin Kat Güneydoğu Köşedeki Derslikten Görünüm (Z04)

Zemin katta, koridorun batısında yer alan mekânlar ile koridor arasında, arazinin eğiminden dolayı kot farklı vardır. Kot farkından dolayı koridorun batısındaki birimlere birer basamaklı merdivenlerle geçiş sağlanmaktadır (Foto. 5-6).

Foto. 5: Koridorun Batı Duvarının Güneyindeki Kazan Dairesi Kapısı

Foto. 6: Koridorun Batı Duvarının Kuzeyindeki Arşiv Odası Kapısı

Koridorun güneybatısında, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı kazan dairesi yer almaktadır (Z05). Kazan dairesinin doğu duvarında koridor ile arasında bağlantı sağlayan kapı açıklığı vardır. Batı duvarının ortasında dışarıya taşırılan bölüm, kuzeyinde ise dışa açılan kapı açıklığı bulunmaktadır. Eğimli arazi şartlarından dolayı batı duvarın iç tarafına statik olarak duvarı desteklemek için ortalama 0,50 m kalınlığında, 1,50 m yüksekliğinde duvar eklenmiştir.

Zemin katta, koridorun kuzeybatısında, kareye yakın dikdörtgen formlu arşiv odası yer alır (Z06). Arşiv odasına, koridorun kuzey duvarının batısında yer alan kapı açıklığıyla geçilmektedir (Foto. 6). Odanın kuzey, batı ve güney duvarlarının iç taraflarında, ortalama 0,30 m kalınlığında, 1,60 m yüksekliğinde duvar mevcuttur (Foto. 7).

Foto. 7: Zemin Kat Arşiv Odasından Görünüm (Z06)

Okulun birinci katı, dikdörtgen planlı koridorun doğusunda ve batısındaki dersliklerden meydana gelmekte olup zemin katla benzer plan şemasındadır (Şekil 2). Birinci kata, güney (ön)

cephedeki kapı açıklığıyla geçiş sağlanmaktadır. Ayrıca birinci kata, zemin kattaki merdivenle ve kuzey cephedeki balkona sonradan eklenen merdivenlerle de çıkılmaktadır.

Şekil 2: Havza Taş Mektep Birinci Kat Planı

Birinci kat koridoru, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (B01, Foto. 8-9). Koridorun kuzeybatı köşesinde, zemin kat ile birinci kat arasında bağlantı kuran merdiven basamakları vardır. Dikdörtgen planlı koridorun doğusunda ve batısında üçerden toplam altı sınıf bulunmaktadır.

Foto. 8: Birinci Kat Koridoru Güneyinden Görünüm (B01)

Foto. 9: Birinci Kat Koridoru Kuzey Ucu

Koridorun kuzeydoğu köşesinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı sınıf yer alır (B02). Sınıfın kuzey ve doğu duvarında ikişerden toplam dört basık kemerli pencere açıklığı vardır. Dersliğin, batı duvarının güneyinde kapısı bulunmaktadır (Foto. 10).

Foto. 10: Birinci Kat Koridorun Kuzeydoğu Köşesindeki Sınıf (B02)

Birinci kat koridorunun doğusunda, ortada yer alan sınıf, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (B03, Foto. 11). Sınıfın doğu duvarı dışa taşırılmış ve duvar yüzeyinde basık kemerli ikiz pencere vardır. Dersliğin batı duvarının güneyinde kapı açıklığı yer alır.

Foto. 11: Birinci Kat Koridorun Doğusunda Ortadaki Sınıf (B03)

Koridorun güneydoğusundaki sınıf, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (B04). Sınıfın doğu ve güney duvarlarında basık kemerli ikişerden toplam dört penceresi vardır. Batı duvarının kuzeyinde dikdörtgen çerçeveli kapı açıklığı bulunur (Foto. 12).

Foto. 12: Birinci Kat Koridorun Güneydoğu Köşesindeki Sınıf (B04)

Birinci katta, koridorun güneybatı köşesindeki derslik dikdörtgen planlıdır (B05). Dersliğin güney ve batı duvarında basık kemerli ikişer pencere açıklığı vardır. Doğudaki duvarın kuzeyinde kapı açıklığı yer almaktadır (Foto. 13).

Foto. 13: Birinci Kat Koridorun Güneybatı Köşesindeki Sınıf (B05)

Birinci katın batısında ortada yer alan sınıf, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (B06). Sınıfın batısında, basık kemerli ikiz pencere, doğu duvarının güneyinde kapı açıklığı yer almaktadır.

Koridorun kuzeybatısındaki sınıf, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (B07). Sınıfın batı duvarının güneyinde, dikdörtgen formu kapısı vardır. Kuzey ve batı duvarlarında basık kemerli ikişer pencere açıklığı yer alır (Foto. 14).

Foto. 14: Birinci Kat Koridorun Kuzeybatı Köşesindeki Sınıf (B07)

Yapının cephelerinde simetrik bir düzenleme görülmektedir. Okulun güney (ön) cephesi, sokağa açılan giriş cephesidir. Cephe, kat silmesiyle yatay hatta iki bölüme ayrılmıştır. Güney cephedeki kat silmesi, kot farkından dolayı sadece cephe aksının doğusunda görülmektedir. Girişe, üç basamaklı muhdes betonarme merdivenle ulaşılmaktadır. Cephe aksının ortasında giriş düzenlemesi, beden duvarından içeri çekilmiştir. Girişin ortasında, dikdörtgen çerçeveli kapı açıklığına yer verilmiştir. Ahşap kapı iki kanatlıdır ve üzeri camekânlıdır. Giriş açıklığının doğusunda ve batısında birbirlerine simetrik olarak yerleştirilmiş, basık kemerli ikiz pencere yer alır. Güney cephenin doğu ve batı köşeleri ile giriş açıklığının doğu ve batı köşeleri bosajlı/şaşırtmalı taş kaplamalıdır (Foto. 15, Şekil 3).

Foto. 15: Taş Mektep Güney Cephesi

Şekil 3: Taş Mektep Güney Cephe Çizimi

Okulun batı cephesi, kat silmesiyle yatay hatta iki bölüme ayrılmıştır. Kat silmesi, cephedeki kot farkından dolayı güneyde bulunmamaktadır. Batı cephenin kuzeyinde, zemin kata geçiş sağlayan kapı açıklığı yer almaktadır. Kapı açıklığına, altı basamaklı muhdes betonarme merdivenle ulaşılmaktadır (Foto. 16).

Foto. 16: Taş Mektep Batı Cephe Zemin Kat Seviyesindeki Kapı Açıklığı

Batı cephe aksının ortasındaki kütle, beden duvarında dışarı taşırılmış olup basık kemerli, ikiz pencere yerleştirilmiştir. Dışarıya taşırılan kütlelerin kuzeyinde ve güneyinde ikişer basık kemerli, pencere bulunmaktadır. Kuzey ve güneydeki pencerelerin arasında 0,53 m genişliğinde pilastır beden duvarından 0,20 m dışa taşırılmıştır. Cephenin kuzey ve güney köşeleri ile dışa taşırılan duvarın köşeleri, bosajlı taş kaplamalıdır (Foto. 17).

Foto. 17: Taş Mektep Batı Cephesi

Okulun kuzey cephesinde, katlar arasında kesme taş işçilikli profilli kat silmesi yer alır. Kuzey cephe zemin kat seviyesinin doğusunda, basık kemerli pencere açıklığı vardır. Pencere açıklığının söveleri bosajlı taş kaplamalıdır. Cephede, zemin kat aksının ortasına sonradan eklenen giriş açıklığı, beden duvarından dışarı taşırılmıştır. Dışa taşırılan duvarda, kapı açıklığı ve kapı açıklığının batısında pencere yer alır.

Cephenin birinci kat aksının ortasında, camekânlı açıklık bulunur. Camekânlı bölümün ortasında, kapı açıklığı vardır. Cephe aksının ortasındaki balkona, batıdan altı basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Ortadaki camekânlı bölümün doğusundaki ve batısındaki duvarlarda, basık kemerli ikiz pencereler mevcuttur. Cephenin doğu ve batı duvar köşeleri bosajlı taş kaplamalıdır (Foto. 18).

Foto. 18: Taş Mektep Kuzey Cephesi

Yapının doğu cephesi, diğer cephelere nispetle zemin ve birinci kat seviyesinin tamamının görüldüğü cephedir. Cephe aksının ortasında beden duvarından dışarıya taşırılan kütlenin zemin kat seviyesinde, basık kemerli iki pencere, birinci kat seviyesinde ise basık kemerli ikiz pencere bulunur. Dışarıya taşırılan kütlenin iki tarafında, zemin ve birinci kat seviyesinde, basık kemerli ikişer pencere yer alır. Cephenin kuzey ve güney duvar köşeleri ile dışarıya taşkın kütlenin kuzey ve güney duvar köşeleri, bosajlı taş kaplamalıdır. Dışa taşkın kütlenin kuzeyindeki ve güneyindeki pencerelerin aralarında, iki kat seviyesinde devam eden 0,53 m genişliğindeki pilastır beden duvarından 0,20 m dışa taşırılmıştır (Foto. 19, Şekil 4).

Binanın cephesinin ortasındaki dışa taşkın kütle ile kuzeyindeki duvarın köşesine, cephe boyunca devam eden betonarme kolon eklenmiştir. Kolon, sonraki dönemlerdeki onarımda, statik olarak ihtiyaç duyulduğu için eklenmiş olmalıdır. Cephedeki kat silmesinin kolonun eklendiği bölümde kırılmış olduğu ve kesintiye uğradığı görülmektedir (Foto. 20).

Okulun üzeri, geniş saçaklı, Marsilya kiremitleriyle kaplanmış, dört omuzlu kırma çatıyla örtülüdür.

Foto. 19: Taş Mektep Doğu Cephesi

Şekil 4: Taş Mektep Doğu Cephe Çizimi

Foto. 20: Doğu Cepheye Sonradan Eklene Kolon

2. Kamlık İlkokulu

Okul, Samsun ili, Havza ilçesi, Kamlık Köyü'nde 2 pafta, 104 ada, 483 parselde konumlanmaktadır (Foto. 21). Kamlık, Havza ilçesine 17 km mesafededir. Bina, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 01.10.1997 tarih ve 2945 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Mülkiyeti Maliye Hazinesi'ne ait okul, 2017 yılından itibaren köyde öğrenci sayısının azalmasından dolayı kullanılmamaktadır.

Foto. 21: Havza/Kamlık İlkokulu

2.1. Okulun Tarihçesi

Okulun inşa tarihi ile ilgili herhangi bir kitabesi bulunmamaktadır. Binanın asıl yapılma amacı okul olmayıp hükümet konağı olduğu söylene de bunu doğrulayan bir belge tespit edilememiştir. Yapının temeli, Çonoğlu Bayram Efendi tarafından 1922-1923 yılında atılmıştır. 1927 yılında ikinci katı yapılmış olan okula, 1938 yılında Bayram Efendi'nin kardeşi Mustafa Efendi tarafından üçüncü kat ilave ettirilmiştir (Samsun KVKBK 55-06-14). Bina, 1938 yılında Türkiye genelinde faaliyete geçmiş olan 21 Köy Enstitüsü'nden biri olarak işlev görmüştür. 1941 yılında, enstitünün Ladik/Akpınar'a taşınmasıyla ilkokul olarak faaliyetine devam etmiştir. 1943 yılındaki depremde üçüncü katı tamamen yıkılan okul, hâlen iki katlıdır. Okulun inşasında, Rum ve Macar ustalar çalışmıştır (Samsun KVKBK 55-06-14).

Okulun tescil edilmeden önceki onarımları hakkındaki bilgi yoktur. 2002 yılında Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından yazılan bir dilekçede, okulun çatısında, tavanında, tabanında çürümelerin olduğu, iç ile dış duvarlarda sıvaların döküldüğü, zemin kat karo mozaiklerinin yıpranmış olduğu belirtilmiştir. Aynı dilekçede kuzeydoğu ve kuzeybatı cephelerinde bodrum kat pencerelerini kapatan toprağın tesfiye edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Samsun KVKBK 55-06-14). Samsun KVKB Kurulu'nun 15.07.2002 gün ve 472 sayılı kararına istinaden 2006'da başlatılan basit onarım aynı yıl tamamlanmıştır. Belirtilen onarımların aslına uygun olarak yapıldığı, sadece zemin kat döşemesindeki karo mozaığın kaldırılarak granit ile kaplandığı anlaşılmaktadır. 2004 yılında da kalorifer ve sıhhi tesisatı yenilenmiştir (Samsun KVKBK 55-06-14). 2017 yılından beri kullanılmayan okul, işlevsizleştirilerek kaderine terkedilmiştir. Günümüzde bakımsız durumda olan yapının, kısmi müdahalelerle yeniden kullanılabilir duruma gelmesi mümkündür.

2.2. Mimari Özellikleri

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda dikdörtgen alana inşa edilen Kamlık İlkokulu, 31,00 x 17,00 m ölçülerinde, zemin üzeri bir katlıdır. Simetrik planlı yapı, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan koridor ile koridorun iki tarafına yerleştirilmiş mekânlardan müteşekkil olup I tipi koridorlu plan tipinde inşa edilmiştir.

Zemin kata, güneydoğu cephe aksının ortasında, içten basık kemer, dıştan dikdörtgen formlu bir kapı ile geçiş sağlanmaktadır (Foto. 22). Bu kat, kapıdan sonra ulaşılan koridor (Z01) ve bunun iki tarafındaki mekânlardan oluşmaktadır (Şekil 5). Zemin katın merkezinde koridoru paralel olarak kesen bölümün kuzeybatısında, birinci kata çıkış merdiveni vardır. Merdiven koridorundan geçilen ve kuzeybatı cepheden taşıntı yapan bölüm, tuvalet ve lavabo olarak düzenlenmiştir (Z04). Tuvaletin bahçeye bakan üç duvarında, ikişer pencere açıklığı bulunur. Merdivenin karşısında ise sarnıç (su deposu) bulunmakta olup bunun koridora bakan duvarındaki çeşmelerin günümüzde kaldırıldığı anlaşılmaktadır (Z09). Zemin katta merdiven ile sarnıcın iki tarafındaki mekânlar simetrik olarak düzenlenmiştir. Simetri, koridorun iki tarafında değil, merkezde yer alan merdiven bölümü ve sarnıcın iki tarafında görülmektedir.

Şekil 5: Kamlık İlkokulu Zemin Kat Planı

Foto. 22: Güneybatı Cephe Zemin Kata Açılan Kapısı

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusundaki koridorun (Z01) güneybatı ucunda kapı ve iki yanında birer pencere, kuzeydoğu ucunda ise iki pencere açıklığı mevcuttur (Foto. 23). Zemin katta, koridorun kuzeybatısında, merdivenin iki yanında birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş mekânlar, kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Bu mekânlar ana sınıfı (Z02), derslik (Z03), iş atölyesi (Z05) ve kazan dairesi (Z06) olarak işlev görmüştür. Derslik ve iş atölyesi olan mekânların kuzeybatı duvarında ikişer, köşelerdeki ana sınıfı ve kazan dairesinin kuzeybatı duvarlarından birer, bahçeye bakan diğer cephelerinde ikişer pencere vardır. Ana sınıfının (Z02) kuzeybatı duvarında basık kemer formulu birer niş, derslik ve iş atölyesinin ise koridora bakan güneydoğu duvarlarında basık kemer formulu birer niş ve birer pencere mevcuttur.

Foto. 23: Zemin Kat Koridorundan Kuzeydoğu Yöne Bakış (Z01)

Koridorun güneydoğusunda, ortadaki sarnıcın iki tarafındaki, ikişer oda simetrik düzendedir. Bu mekânlar yemekhane (Z07), kütüphane (Z08), derslik (Z10) ve bilgisayar laboratuvarı (Z11) olarak kullanılmıştır. Sarnıca (Z09) bitişik olan mekânlar, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda, bu odalara göre daha büyük olan köşelerdeki odalar güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Odaların ön cepheye bakan güneydoğu duvarlarında ve köşelerdeki odaların yan cephelerine bakan duvarlarında, ikişer pencere açıklığı vardır. Derslik ve kütüphanede birer, yemekhanede iki pencere koridora açılmaktadır. Yemekhanenin kuzeybatı duvarındaki pencerelerden kuzeydoğu yöndekinin niş olduğu, sonradan pencereye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Zemin katta odalara basık kemerli kapılarla geçiş sağlanmaktadır (Foto. 24).

Foto. 24: Zemin Kat Kuzeybatıda Yer Alan Mekân (Z03)

Okulun birinci katına, güneydoğu cephe aksının ortasında bulunan, on dört basamaklı taş merdivenle ulaşılan, revak şeklinde düzenlenmiş sahanlık bölümündeki, çift kanatlı ahşap kapıdan geçiş sağlanmaktadır (Foto. 25). Yapıya geçiş sağlayan sivri kemer formulu kapı açıklığı ve iki yanında bulunan sivri kemerli pencereler ile giriş vurgulanmıştır. Kemerlerin kilit taşlarında ve kemerleri taşıyan sütunlar ve köşe kolonlarının başlıklarında bitkisel ve geometrik süsleme unsurları görülmektedir.

Foto. 25: Birinci Kata Geçiş Kapı Düzenlemesi

Birinci katta, zemin kat planı tekrar edilmiştir (Şekil 6). Zemin kattan farklı olarak bu katta, koridorun güneydoğusunda, ortada yer alan sarnıcın üzeri giriş holü olarak düzenlenmiştir (B01). Kapıdan geçildikten sonra ulaşılan giriş holü ve karşısındaki merdiven bölümü, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan dikdörtgen koridoru (B02), dikeyde kesmektedir (Foto. 26). Koridorun iki tarafında, zemin kat mekânları ile aynı büyüklükte mekânlar vardır. Bu mekânlardan giriş holünün iki yanındakiler idare (B09, B10), diğer altısı ise derslik (B03, B04, B06 B07, B08, B11) olarak kullanılmıştır. İdare olarak işlev gören mekânların kapıları giriş holüne, diğer mekânların kapıları koridora açılmaktadır (Foto. 27-28). Birinci kat tavanları ahşap olup odalara geçiş sağlayan ahşap kapılar tek kanatlıdır.

Şekil 6: Kamlık İlkokulu Birinci Kat Planı

Üç katlı olan binanın üst katı, 1943 depreminde yıkıldığı belirtilmiştir (Samsun KVKBK). Birinci kattan üst kata çıkan merdivenin tavan seviyesine kadar günümüzde gelmiş olması, bu bilgiyi doğrular niteliktedir (Foto. 29).

Birinci katta, zemin kat odalarında var olan niş ve koridora açılan pencere unsurlarına yer verilmemiştir. Odalarında niş ve koridora açılan pencerelerin olmasından dolayı yapının özgün kullanımında zemin kat yatakhane, birinci kat ise derslik olarak yapılmış olmalıdır.

Foto. 26: Birinci Kat Giriş Holü (B01)

Foto. 27: Birinci Kat Koridoru Güneybatıya Bakış (B02)

Foto. 28: Birinci Kat, Güneydeki Derslik (B11)

Foto. 29: Yıkılmış olan 2. Kata Çıkış Merdiveni

Kamlık İlkokulu'nun cephelerinde, kot farkına bağlı zorunlu değişiklikler dışında, simetri hakimdir. Güneydoğu (ön) cephe aksının ortasında, cepheden taşan anıtsal giriş vurgulanmıştır. Büyük payelere oturan, üç yanı sivri kemer açıklıklı giriş revakı, gösterişli bir görünüm arz etmektedir (Foto. 30).

Foto. 30: Cepheden Taşıntı Yapan Giriş Revakı

Cephenin birinci katında olan simetrik düzenleme, zemin katta kot farkının olmasından dolayı bozulmuş olsa da zemin katta sahanlık merdiveninin kuzeydoğusu ve güneybatısı kendi içerisinde simetriktir. Zemin katta merdivenin kuzeydoğu ve güneybatısında altışar pencere vardır. Merdivenin kuzeydoğusundaki pencereler, kot farkından dolayı kare, güneybatısındaki pencereler ise dikdörtgen formludur. Bu cephede birinci katta giriş bölümünün iki tarafına, dikdörtgen şekilli üçer pencere yerleştirilmiştir (Foto. 31, Şekil 7).

Foto. 31: Güneybatı Cephe Görünümü

Şekil 7: Güneybatı Cephe Çizimi

Yapının güneybatı cephesi, simetrik şekilde düzenlenmiştir. Cephe köşelerde birer, ortada iki olmak üzere beş kolonla dikeyde üç bölüme ayrılmıştır. Cephe aksının ortasında zemin kata geçişi sağlayan kapı, bunun iki tarafında üçer pencere açıklığı vardır. Kapının iki yanındaki pencereler, diğerlerine göre daha dardır. Birinci katta ise her bölümde ikişer olmak üzere altı pencere açıklığı bulunur (Foto. 32).

Foto. 32: Güneybatı Cephe Görünümü

Okulun kuzeybatı (arka) cephe aksının ortasındaki dışa taşan kütle, cephenin merkezini oluşturmaktadır. Beden duvarından taşan bölümde, zemin katta iki, birinci katta ve üst kata çıkış merdiveninin olduğu bölümde birer pencere vardır. Bu pencereler tuvalet-lavabo olarak kullanılan mekânlara açılmaktadır. Zemin katta, taşıntı yapan alanın iki tarafında üçer pencere yer alır. Bu katın pencere formları güneydoğu (ön) cephe ile benzerlik göstermektedir. Birinci katta taşıntının kuzeydoğu ile güneybatısında simetrik olarak yerleştirilmiş dikdörtgen şekilli dörder pencere bulunur (Foto. 33)

Foto. 33: Kuzeybatı Cephe Görünümü

Kuzeydoğu cephe, güneybatı cephe ile düzenleme bakımından benzerdir. Fakat bu cephede, güneybatı cephede olan zemin kata geçiş kapısı yoktur (Foto. 34).

Foto. 34: Okulun Güneyden Görünümü

Tüm cephelerde zemin kat pencereleri, içten basık kemer, dıştan dikdörtgen formludur. Birinci katta ise daha geniş, yüksek pencereler içten ve dıştan basık kemerlidir. Güneydoğu cephede, diğer cephelerin birinci katlarına göre pencere sayısı daha az olsa da pencere boyutları daha büyüktür. Zemin ve birinci katı birbirinden ayıran taş silme, tüm cepheleri dolanmaktadır. Binanın kırma çatısı, Marsilya kiremitle örtülüdür.

3. Süsleme

Çalışma konumuzda yer alan yapılar, süsleme bakımından oldukça sade bir görünüme sahiptir. İnşa amacında işlevsellik ön planda olduğundan okulların iç mekânında süsleme unsuru görülmemektedir. Ön ve arka cephelerinin ortalarında beden duvarından taşırılan kütleler ve cephelere simetrik halde yerleştirilen pencereler yapılara hareketlilik kazandırılmıştır.

Cephelerinin kesiştiği duvar köşelerinde, dışa taşkın kütlelerin köşelerinde, kapı ve pencere sövelerinde kullanılan bosajlı taş kaplamalarıyla yapılar tekdüzelikten kurtulmuştur.

Kamlık İlkokulu'nun, güneydoğu cephe aksının ortasında taşıntı yapan, sivri kemerli üçlü giriş düzenlemesinde, payelere oturan sivri kemerin kilit taşındaki, kıvrım dallardan oluşan bitkisel taş süsleme, kabartma olarak işlenmiştir. Giriş bölümünü oluşturan kemer düzenlemesinin oturduğu sütunlarda geometrik ve bitkisel süsleme unsurları bulunur. Yapıya geçiş kapısının kemer kilit taşında bitkisel gülçe mevcuttur (Foto. 35-36).

Foto. 35: Cepheden Taşan Bölümdeki Sivri Kemerin Kilit Taşı Süslemesi

Foto. 36: Okula Geçiş Üçlü Kemer Düzenlemesi

Foto. 37: Giriş Düzenlemesi Kapı Kemer Ayrıntısı

Foto. 38: Giriş Düzenlemesi Pencere Kemer Ayrıntısı

4. Malzeme ve Teknik

İncelenen okullar, taş ve tuğla malzeme ile yığma tekniğinde inşa edilmiştir. Yapıların cephelerinde, kapı ve pencerelerin etrafında bulunan taş söveler ile şaşırtmalı geçmeler ve giriş düzenlemesindeki kesme taş ile vurgulanan alanlar dışında kalan yüzeyler sıva üzeri boya kaplıdır.

Taş Mektep, geçirdiği onarımlar sonrasında, iç taşıyıcı sistemi betonarme kirişlerle güçlendirilmiştir (Samsun KVKBK 55-06-85). Onarımlarda eklenen kuzey cephedeki giriş açıklığı, güney ve batı cephedeki merdiven basamakları ve doğu cephede dışarıya taşırılan kütlenin kuzeyindeki kolon betonarme malzemelidir. Taş Mektep'in zemin ve birinci katlarının tabanları dökme mozaik kaplı, tavanları betonarmedir.

Kamlık İlkokulu'nun inşasında kullanılan taşlar, Vezirköprü ilçesine bağlı olan ve Kamlık Köyü'ne 30 km mesafede olan Karacören Köyü'nden getirilmiştir (Samsun KVKBK 55-06-14).

Yapıların kapı, pencere ve çatı saçakları ahşap malzemelidir. Kamlık İlkokulu'nun birinci kat taban ve tabanları özgün şemasında ahşap malzemeli iken günümüzde zemin kat tavanlarına betonarme kirişler eklenmiştir. Birinci katın bazı odalarında ahşap tavan ve tabanı özgün durumundadır. Taş Mektep'in çatısının etrafında dolanan su oluşu döneminden olup çinko malzemelidir.

5. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Osmanlı Devleti'nde, II. Meşrutiyet'in ilanından kısa süre sonra etkinliğini arttıran İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, bayındırlık işlerine de öncelik verdiği görülmektedir (Aktemur ve Aslan, 2010: 2). Dönem içinde, gelişen burjuvaziyle birlikte mimari alanda birtakım değişiklikler görülmektedir (Aktemur ve Aslan, 2010: 3). Osmanlı mimarisinde batılılaşma hareketinin sonucu olarak dönemin ihtiyaçları doğrultusunda, okul, hastane, iş hanı, apartman ve belediye binası gibi yeni yapı türleri ortaya çıkmıştır (Yavuz, 1981: 16; Aktemur ve Aslan, 2010: 3). Bu dönemde, Türkçülük akımı da geniş bir kitleyi etkisi altına almış ve dönem içinde çalışan mimarların milli bir mimari oluşturmada etkili olmuştur (Yavuz, 1981: 24). Dönemin öncü mimarlarından olan Vedat Tek ve Mimar Kemaleddin'in Batı tarzı mimarlık eğitimi almaları sonucunda, (Özkan, 1973: 48) inşa ettikleri yapıların cephelerinde Osmanlı Yeni-klasik üslubun etkileri görülmektedir (Yavuz, 1981: 27). Osmanlı ve Selçuklu mimarisinin geleneksel yapı elamanlarından olan, sivri ve basık kemer kullanılmış, kemerlerin arasında kimi zaman klasik üslup özellikleri ile kompoze edilen çinilerine yer verilmiştir. Mimarların Avrupa'da eğitim almış olmalarından dolayı cephelerde ayrıca korint başlıklı pilastırlar görülmektedir (Yavuz, 1981: 27). I. Milli Mimarlık Dönemi (1908-1930) olarak adlandırılan bu dönemde, inşa edilen yapıların planlarından ziyade cephe düzenlemelerine önem verilmiştir (Sözen, 1996: 16).

Samsun ili, Havza ilçesinde incelediğimiz, Taş Mektep ve Kamlık İlkokulu, I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nde, taşrada inşa edilen eğitim yapılarıdır. Taş Mektep ve Kamlık İlkokulu I tipi koridorlu ve koridorun etrafındaki mekânlardan oluşan dikdörtgen plan şemasındadır. Bu dönemde, dikdörtgen planlı, I tipi koridorlu eğitim yapılarına, Çankırı İdadisi 1893 (Turan, 2020: 125), Amasya İdadisi 1897 (Turan, 2020: 224), Sinop İdadisi 1898 (Turan, 2020: 150), Isparta İdadisi 1902 (Turan, 2020: 174), Ankara Gazi ve Latife Okulları 1924 (Aslanoğlu, 2010: 162), Konya İsmet Paşa İlköğretim Okulu 1926- 27 (Bozkurt, 2012: 359), Yozgat Cumhuriyet

Mektebi 1927 (Acer, 2016: 381-389), Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu 1926-28 (Aslanoğlu, 2010: 163), Kayseri Yeşilkent İlkokulu 1928-32 (Özbek, 2013: 284), Denizli Gazi Mustafa Kemal İlk Mektebi 1931 (Özgün, 2010: 71), Denizli-Tavas Gazi İlk Mektebi 1932 (Özgün, 2010: 71) ve Kayseri Akkışla Cumhuriyet İlkokulu 1935 (Özbek, 2013: 288) örnek gösterilebilir.

Taş Mektep ve Kamlık İlkokulu'nun cephelerinin uzun kenarlarının ortasında iki yönde dışa çıkma yapan kütlelerle cephelere hareketlilik sağlanmıştır. I. Milli Mimarlık Dönemi sanat anlayışında inşa edilen Kastamonu Hükümet Konağı 1901-1902 (Sözen, 1984: 64), Isparta İdadisi 1902 (Turan, 2020: 174), Düzce-Akçakoca Orhan Gazi İlkokulu 1926-29 (Sahtiyancı ve Benli Yıldız, 2020: 600), İstanbul-Kadıköy 35. Okul 1927 (Kul, 2011: 68) ve Malatya Gazi İlkokulu 1927-28 (Çelemoğlu- Atıcı, 2021: 133) gibi bazı yapılarda da uzun kenarlarının ortasındaki bölüm cepheden taşırılmıştır.

Bodrum üzeri tek katlı inşa edilen Taş Mektep ve Kamlık İlkokulu'nun, kapı çıkmalarında, cephelerin kesiştiği köşelerde, kapı ve pencere sövelerinde bosajlı taş kaplamalara yer verilmiştir. I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nde inşa edilen yapılarda da benzer şekilde çıkmalarda, kapı ve pencere sövelerinde bosajlı taş kaplama yer almaktadır.

Kamlık İlkokulu'nun ön cephesinde üçlü giriş şeklinde düzenlenen kapı açıklığıyla yapının ön cephesine anıtsal bir görünüm kazandırılmıştır. I. Ulusal Mimarlık Dönemi yapılarının ön cephelerindeki anıtsal giriş düzenlemeleriyle yapıların ön cepheleri vurgulanmıştır. Benzer şekilde üçlü giriş düzenlemesi, Kastamonu İdadisi 1887 (Turan, 2020: 57), Sivas İdadisi 1892 (Bulut, 2006, Resim 22), Çankırı İdadisi 1893 (Turan, 2020: 125), Sinop İdadisi 1898 (Turan, 2020: 150), Konya Eski Sanayi Mektebi'nde 1901 (Fırat, 1996: 18), Bilecik İdadisi 1908 (Turan, 2020: 163) Denizli Lisesi 1927 (Özgün, 2010: 26) ve Denizli-Çivril 30 Ağustos Mektebi 1926-27 (Özgün, 2010: 62) ve görülmektedir.

İncelediğimiz Taş Mektep ve Kamlık İlkokulu, süsleme bakımından sade bir görünüme sahiptir. Cephelerde dışarı taşıntı yapan kütlelerle yapılara hareketlilik kazandırılmaya çalışılmıştır. Kamlık İlkokulu'nun giriş düzenlemesindeki sivri kemerli açıklığın kilit taşında kıvrım dallardan oluşan bitkisel taş süsleme ve kapının kemer kilit taşlarında bitkisel rozet görülmektedir. Dönem içinde benzer bitkisel süsleme örneğine Muğla İdadisi'nde 1907 (Turan, 2020: Çizim: 49) rastlanmaktadır.

6. Sonuç

Havza Taş Mektep ve Kamlık İlkokulu, geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde, I. Ulusal Mimarlık Dönemi (1908-1930) sanat anlayışında, simetrik plan ve cephe kompozisyonunda inşa edilmiş olup zemin üzeri tek katlıdır. Taş Mektep'in zemin katındaki basık kemerli pencereler ile Kamlık İlkokulu'nun girişi revağı ve giriş düzenlemesindeki sivri kemerli açıklık, dönem içinde Selçuklu ve Osmanlı mimarisine öykünmenin uygulamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Okullar, çeşitli zamanlarda gördüğü onarımlara rağmen özgün üslup özelliklerini koruyarak günümüze dek gelmiştir.

Havza Taş Mektep ve Kamlık İlkokulu mimari özelliklerinin yanı sıra kent tarihindeki önemli olaylara tanıklık etmesiyle bilinmektedir. Taş Mektep, Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'da bulunduğu dönemde kurulmasını istediği ilk yerel direniş örgütü olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin toplantılarına ev sahipliği yapmasıyla da tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Cumhuriyet'in ilk yıllarında Osmanlı coğrafyasının çeşitli yerlerinden Havza'ya

gelen mübadillerin belirli bir süre Taş Mektepte konakladıkları bilinmektedir. Osmanlı’nın son yıllarında temeli atılıp, Erken Cumhuriyet döneminde faaliyet gösteren Kamlık İlkokulu, küçük bir yerleşim yerinde inşa edilmiş olmasıyla dönem içinde taşra bölgelerinde eğitime verilen önemin bir göstergesidir. Ayrıca Kamlık İlkokulu köy enstitülerinin deneme aşamasında, 1938 ve 1940 yıllarında köy enstitüsü olarak işlev görmüş olup Ladik Akpınar Köy Enstitüsü’nün temelini oluşturmuştur.

Havza Taş Mektep ve Kamlık İlkokulu, I. Ulusal Mimarlık döneminde oluşturulmaya çalışılan milli mimarlık üslubunun Orta Karadeniz Bölgesi’ndeki örnekleridir. Günümüzde aktif olarak kullanılmayan bu yapılar, onarıma ihtiyaç duymaktadır. Kent hafızasında önemli bir yere sahip olan okulların, gerçekleştirilecek onarımlar sonucunda, gelecek kuşaklara aktarılması için işlevlendirilerek aktif olarak kullanılması önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Acer, Ö. (2016), “Tarihî-Milli Yapılar Ulusal Mimarlık Akımına Yozgat’tan Örnek Bir Yapı: Cumhuriyet Mektebi/İlkokulu Binası”, I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı, C. 4, s. 381-389.
- Aktemur, A. M.-Arslan, M. (2006), “I. Ulusal Mimarlık Akımı ve İstanbul- Karaköy’deki Örnekleri”, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 16, s. 1-32.
- Alsaç, Ü. (1973), Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Devrindeki Evrimi, Mimarlık Dergisi, 121-122, s. 13-14.
- Aslanoğlu, İ. (2010), Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul.
- Balcı, S. (2014), Cumhuriyet Döneminde Amasya (1923 1950) “İdari, Siyasi, Sosyal Ve Kültürel Yapı” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bozdoğan, S. (2012). Modernizm ve Ulusun İnşası (3. basım). (T. Birkan, Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, T. (2012), “İsmet Paşa İlköğretim Okulu ve Binası”, Konya Ansiklopedisi, s. 359-360.
- Bulut, M. (2006), Sivas’taki Geç Dönem Osmanlı Kamu Yapıları, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çelemoğlu, Ş.-Atıcı, A. (2021), “Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapılarına Bir Örnek: Malatya Gazi İlkokulu”, ANASAY, S. 15, 125-144.
- Fırat, N. (1996), 1900-1930 Yılları Arasında Konya’da Türk Mimarisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Giray, K., (2009) “Sanat Tarihi, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi”, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Portalı Projesi, Ankara, s. 2-8.
- Gürsoy, E. (2019), “Uşak’ta Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Mimari Yapısı: Gazi Mustafa Kemal İlkokulu Örneği”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (69), s. 32-40.
- Işık, G. (2010). Kayseri’de Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Yapıları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

- Kodaman, B. (1991). Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Anlara.
- Kul, F. (2011). Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binaları. Mimarlık Dergisi (360), s. 66-71.
- Menç, H. (2007), Milli Mücadele Yıllarında Amasya Olaylar-Belgeler-Portreler, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya.
- Özbek, Y. (2013), "Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1954) Kayseri'de Okul Yapıları", Belleten, 278, C. LXXVII, s. 271-347.
- Özgün, S. (2000), Denizli'deki Kamu Yapıları (1876-1940), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Özkan, S. (1973), "Mimar Vedat Tek (1873-1942)", Mimarlık, S.121-122, İstanbul, s. 45-51.
- Sahtiyancı, E. ve Benli Yıldız, N. (2020), Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapılarına Akçakoca'dan Bir Örnek: Orhan Gazi İlkokulu, Sanat Tarihi Dergisi, 39/2, Ekim, s. 589-603.
- Sözen, M. (1984), Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, 1923-1983, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Sözen, M. (1996), Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Turan, R. (2020), II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909) İdâdi Yapıları (Türkiye Örnekleriyle), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Türk, İ. C. (2015), Osmanlı Memleketlerinde İlkokullar ve Umumi Mektepler Açılarak Bu Mekteplerin Çoğaltılmaları ve Islah Edilmelerine Dair II. Abdülhamid'e Sunulan Bir Layiha, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], 54, Erzurum, s. 713-726.
- Yanardağ, A. (2020), Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İlk Mektepler Talimatnameleri (1915-1929), Turkish History Education Journal, 9 (1), s. 89-108.
- Yavuz, Y. (1981), I. Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A. Kemaleddin Bey, Ankara.
- Zübeyirzade M. F. (1998) Yurdumuz Havza, (Hazırlayan Ali Tuzcu, Vatan Matbaası Ankara 1998.

Kurul Arşiv Dosyaları

Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 55-06-14 numaralı dosya.

Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 55-06-85 numaralı dosya.